

je spremenilo. Prej aktiven upornik je zaradi denarja postal policijski konfident, za kar pa pisatelj ne more več najti opravičila in tudi samoobtoževanja pri Jozuli ni več.

Močnejši od teh so Gutka, Pic, Samo in Arno. Njihova vera v smisel političnega in pozneje oboroženega boja je neomajna, nikdar ne klonejo, so že skoraj heroji konvencionalnega tipa, čeprav imajo dosti osebnih težav; še posebej pri Arnu in Samu kaže Bratko močan posluš za intimne muke v človeku. Še manj problemska pa je miselna plat zgodbe *Sladek zalogaj* (Gutka v zaporu pred paznikom pojé listek s pozivom na gladovno stavko), ker je motiv obrabljen in kar preveč preprost. Tudi Pic se v noveli *Junak dneva pred sodiščem* tako enostavno izvleče (naročeni pričči govorita neresnico obtožencu v prid), da si je kaj takega na resnem sodišču težko predstavljati. Pisateljeva memoarnost tu prehaja v manj prepričljivo fabuliranje, v že skoraj neresno poudarjanje upornikove pretkanosti in nasprotnikove naivnosti. Navzlic vsemu temu pa je družba mladih upornikov dokaj verno podana, predvsem pa je pestra, neenostavna in dovolj izpričuje resnico o človeku, ki je v neki dejavnosti našel svoj življenjski smisel.

Vse te Bratkove zgodbe, nekatere samo skicirane kot bežne impresije, druge pripovedovane v bolj tradicionalnorealističnem slogu, se zgrinjajo okrog močnih avtorjevih spominov na doživetja v socialni vzburkanosti predvojne Evrope. In če primerjamo estetsko vrednost potopisa *Vroči asfalt* z ostalimi zgodbami v knjigi, se ne moremo ubraniti občutka, da Bratko bolj uspe v dokumentarnih spominih kot pa v čisti beletriji. Za tako tezo govori tudi že njegovo prejšnje pisateljsko delo.

Jože Šifrer

FRANCE BERNIK, LIRIKA SIMONA JENKA

Z Bernikovo *Liriko Simona Jenka** smo končno dobili že tako dolgo pričakovano monografijo o našem, po Prešernu najbolj pomembnem in najbolj intimnem liriku. Bernikova monografija se ne odlikuje samo z izredno skrbno filološko in literarnozgodovinsko obdelavo Jenkovega pesniškega gradiva — to je bila značilnost že Glonarjeve izdaje Simona Jenka *Zbranih spisov* iz leta 1921 — marveč pomeni velik korak naprej preko filološke metode k estetski analizi liričnega gradiva in k estetski in literarnozgodovinski zaključni sintezi o pesniku.

Izhajajoč iz karakterološke strukture Jenkove osebnosti skuša Bernik sistematsko uskladiti notranje determinante Jenkove poezije z zunanjimi, z določili časa in kraja in pesniške tradicije, in tako, kar je pri liriku najtežje, iz pesnikovega dela razbrati ne samo pesnikovo življenjsko usodo, osebno in družbeno, marveč tudi bistvo njegovega umetniškega hotenja.

Glavna vidika, ki se ju poslužuje Bernik pri obravnavanju Jenkovih pesmi, sta idejno vsebinski in estetsko oblikovni vidik. Če pa je hotel avtor monografije ostreje profilirati Jenkovo osebno izpovedno liriko, njeno idejno in oblikovno stran, je moral še poprej opraviti dovolj zamudno in obsežno anali-

* France Bernik, *Lirika Simona Jenka*. Slovenska Matica. Ljubljana 1962.

tično predštudijo našega narodnostno utilitarnega, neosebnega in v bistvu neumetniškega pesnikovanja od leta 1848 pa do Jenkovega nastopa. Nato je razdelil Jenkov »pesniški dnevnik«, kakor bi mogli upravičeno imenovati njegovo pesniško zapuščino, na tri obdobja, novomeško, ljubljansko in dunajsko, in raziskal to pesniško žetev treh obdobji po njeni glavni pesniški tematiki — ljubezenski, domovinski, družbeni in prirodni, v čemer je sledil postopku že prejšnjih proučevalcev Jenkove poezije, novo pri Berniku pa je to, da zasleduje možne spremembe in nianse v pesnikovem načinu doživljanja omenjenih pesniških tem v vsakem od treh obdobji, da hoče torej zaslediti razvojno pot tako Jenkovega duševnega zorenja kakor tudi njegovega pesniškega izražanja, da bi mogel tako priti do neke zaključne sodbe o človeku in pesniku Jenku. Novo je tudi to, da se Bernik ne zadovoljuje več s filološkim in literarnozgodovinskim tolmačenjem Jenkove pesniške motivike, da hoče poseči naravnost v psihološki proces pesnikovega ustvarjanja, v spreminjajočo se doživljajsko osnovo in njej odgovarjajoči oblikovni izraz, in da pri tem izločuje prevzeto, tradicionalno izraznost od izvirne, osebno izpovedne in se ukvarja, in to prvič v jenkoslovju, zelo podrobno in dosledno z analizo pesnikove izrazne strukture, njegove tropike in melodije in s svojevrstnim odnosom metrike in ritmike v Jenkovem verzu.

Ta estetska analiza Jenkove pesniške strukture je brez dvoma najdragocenejši del Bernikove monografije. Bolj problematično je videti obravnavanje idejno vsebinskega vidika Jenkove poezije. Tu se mešata tudi pri Berniku umetniško idejni in politično družbeni kriterij. Nedvomno je res, da pripada Jenko kot vajevec po svojem svetovnem nazoru pozneje formiranim mladoslovencem, torej k naprednemu liberalnemu meščanstvu, in da moramo to stran pesnikovega družbenopolitičnega nazora upoštevati, zlasti če je ta izpričana tudi v njegovih pesmih, če hočemo dobiti jasno sliko o pesnikovem politično družbenem stališču v njegovem času. Manj samo po sebi razumljivo pa se zdi, če zamenjujemo pesnikov družbeni svetovni nazor z njegovim umetniškim nazorom, ki je vedno bolj čustveno iracionalen, bolj zadeva pesnikove emocionalne strukture kot pa racionalno pridobljeni svetovni nazor. Skratka, ne gre enačiti: vajevecstvo je zgodnje mladoslovenstvo, mladoslovenstvo je napredni liberalizem v politiki in realizem v umetnosti, v literaturi. To enačenje, ki jemlje vrhu tega realizem kot umetniško smer za neko časovno neproblematično vrednotno konstanto, pa Bernik izvaja, čeprav nemara podzavestno, ko skuša Jenka obvarovati »sodbe«, da bi veljal za romantika in ga skuša za vsako ceno predstaviti kot realista. Pri vsem tem njegovem doslednem prizadevanju pa zlasti pogrešamo neke bolj ali manj veljavne opredelitve romantike sploh, zlasti tiste, ki prihaja kot vplivno območje za Jenka v poštev, to je nemške pozne, na ljudskem izročilu temelječe romantike, pogrešamo pa tudi opredelitve realizma kot umetniške, ne kot politične smeri in njegove sploh možne pódobe v Jenkovem času. Realizem namreč, ki je mogel edini priti v razvidnost vajevecev in s tem tudi Jenka, je bil samo realizem Mlade Nemčije, prve zgodovinske antiteze nemški romantiki, in ta realizem je v bistvu aktualizem, živo zanimanje za dnevne javne zadeve v novinarstvu in feljtonistiki, v poeziji pa v obliki politične tendenčne pesmi. Dejstvo, da je bil Jenko po svojem umetniškem bistvu *intimen lirik*, se pravi pesnik pretežno duševno emocionalne odzivnosti, sicer ne izključuje, da ne bi hkrati kot liberalen demokrat pisal vsebinsko zelo ostre družbeno kritične pesmi, vendar gre tu očitno za dve

bistveno različni duševni odzivnosti in je za lirika Jenka značilno, da je za prvo vedno našel odgovarjajočo pesniško podobo, za drugo pa le redkokdaj.

Bernik pa ne zasleduje 'objektivnih', neromantičnih sestavin v Jenkovi poeziji samo, kar zadeva družbeno tematiko, marveč dosledno tudi v tematiki umetništva, ljubezni in prirode, se pravi tam, kjer se je romantična poezija najraje mudila in se najbolj živo odzivala. Čeprav Bernik svojega kriterija romantike nikjer vsebinsko ne razloži, se ga vendarle ves čas poslužuje in to v tistem pomenu, ki ga označujemo kot beg pred resničnostjo. Ta kriterij pa je nemara prav za rojenega lirika najbolj krut, saj izhaja iz domneve, da je bil pesnik že ob svojem rojstvu potrjen za »borca« in da je družbena situacija vedno taka, da lahko boj z družbeno zaostalostjo sprejme. Toda prav posebnost absolutizmov raznih vrst in raznih časov je v tem, da mladim ljudem tako ali drugače kratijo njihovo udeležbo pri upravljanju javnih zadev in s tem ženejo borce ali neborce v osamljenost, v izolacijo, in prav Bachov absolutizem je bil take vrste. Sicer pa si oglejmo Jenkovo karakterološko osnovo za borca in realista, kakor jo slika po dokumentarnem gradivu iz njegovih otroških let tudi Bernik: živahen, toda izredno občutljiv, rahločuten otrok, ki ga vsaka najmanjša žalitev požene v osamljenost, labilno zaupanje v samega sebe, ki se ob vsakem konfliktu umika v čustveno užaljenost, in na drugi strani nadpovprečna umska razboritost. Jenko pa pravi sam v dunajskih letih (1862) o sebi: »Res je žalostno, če se človek zredi v idealista in vse materialno zaničuje, dokler se ne prepriča, da se je motil, še žalostneje je, če vidi, da je prepozno obrniti.«

Za pesnika s tako duševno dispozicijo, postavljenega vrhu tega v gluho dobo Bachovega absolutizma, je omenjena karakterizacija romantike ne samo krivična, marveč tudi nesmiselna. Manj krivična se zdi spričo te in take Jenkove duševne dispozicije in življenjske usode celo spoznavno teoretska opredelitev romantike, ki jo je orisal Janko Kos (*Anatomija romantizma, Perspektive I*, 5), kjer se romantiki očita, da pravzaprav nič novega ne »spoznava« in ne odkriva, ker se dejansko samo vrača k svojemu enkratnemu otroškemu ali mladostnemu idealnemu spoznanju, ki ga vedno znova spominsko obnavlja. Toda prav to enkratno otroško ali mladostno idealno spoznanje vsebuje pri romantiki moment kristalizacije v Stendhalovem smislu, po kateri se vsa, navidezno še tako neznatna predmetnost ob tem strastnem spominu poveleča in preobrazi. Jenko pravi v zvezi s svojim najlepšim ljubezenskim ciklom, *Obujenkami*: »Prva, dasi otroška ljubezen je več vredna nego vse poznejše.« In kako malo more na romantika vplivati tudi še tako temeljita sprememba okolja, pri Berniku razne »dobe«, kaže dejstvo, ki ga tudi Bernik priznava, da namreč Jenko na Dunaju ni živel dunajskega življenja, marveč življenje, ki ga je kot kmetiški človek prinesel s sabo od doma. Razen dveh, treh pesmi, ki spominjajo na Dunaj, odsevajo vse njegove dunajske pesmi, zlasti najlepše med njimi, *Obujenke* in *Obrazi*, spominske vtise iz domovine, prva zbirka prvo, otroško idealno ljubezen do Kuraltove, *Obrazi* pa njegovo ljubezen do gorenjske pokrajine.

V zvezi z Bernikovo očitno željo, da bi v Jenkovih pesmih dokazal razvoj od njegove subjektivnosti k objektivnosti, k nekemu realizmu, bi opozoril na neki pojav, ki je povzročal že poprejšnjim proučevalcem Jenkovih pesmi dovolj težav, ko so skušali priti do enotne, idejne in čustvene podobe Jenkove lirike, na pojav, ki bi ga imenoval bivalentnost, dvovrednost Jenkovega miselnega in čustvenega sveta v njegovi poeziji. Ta bivalentnost je v zapovrstni izmenjavi

neke čustvene zanesenosti in odgovarjajoče iztreznjenosti, poetičnega zanosa in življenjske prozaičnosti, pojav, ki ga priznava tudi Bernik, ki ga pa razlaga v razvojnem smislu kot odmikanje od subjektivnosti in bližanje k objektivnosti. Tu ne moremo slediti Berniku, ker pogled na celotno Jenkovo ohranjeno pesniško gradivo kaže, da obstoji ta bivalenca v vseh treh obdobjih, dalje, da tvori jo v Jenkovem celotnem pesniškem gradivu elegično nastrojene pesmi večino in, kar se mi zdi najbolj odločilno, da so pesmi z bolj iztreznjenim navdihom močno pod pesniško kvaliteto onih prvih, ali je pa sploh nimajo.

Samo nekaj primerov! Jenko se ukvarja s pesniškim darom in bistvom poezije v dveh dovolj značilnih pesmih. Prva je *Uvod* iz sredine 1855. leta, torej iz časa, ki po Berniku pospešuje Jenkov realistični navdih, čeprav je ta pesem tudi po njegovi sodbi še romantična.

*Dvigni se! Ukaz mi reče,
srce pade mi v oblasti
silne, prej neznane strasti,
ki kot živi ogenj peče.*

*Čut se zlije mi v besede —
Preč so črne bolečine,
strast občutkov divjih mine,
jasen mir se v prsih vsede.*

Gotovo prevladuje v tej pesmi romantično patetična izraznost, vzlic temu pa je v njej točno zadeto bistvo osebno izpovedne poezije in hkrati pesniško ponazorjen proces pesniške ustvarjalnosti, njena muka in njeno estetsko-moralno zadoščenje. Vse to zlasti občutimo, če jo primerjamo z naslednjo Jenkovo pesmijo *Poetu*, ki ima realistično valenco:

*Ako hočeš biti poet,
ni ti drugega treba imet,
kot občutkov in misli zdravih,
zanje pa vselej izrazov pravih.*

O tej pesmi sodi Bernik, da »jo lahko vključimo v realistični koncept literature«. To nemara že, res pa je tudi, da bi mogel bistvo poezije tako, kakor ga razlaga ta pesem, tolmačiti katerikoli amuzični učitelj slovenščine in celo sam Bleiweis, prvo pesem pa je mogel napisati samo resničen poet.

To dvojnost bolj poetičnega in bolj prozaičnega navdiha nahajamo tudi v Jenkovi ljubzenski tematiki. Najlepše Jenkove erotične pesmi, ki so pa romantične tako po svoji čustveni osnovi kakor tudi po obliki, *Obujenke*, so nastale v Jenkovi dunajski dobi, ki bi jo morali imeti po Berniku za nadaljevanje ljubljanske, vsaj enako realistične ali še bolj. Če soočimo to čustveno subjektivno povečano erotiko s primeri bolj objektivne, realistične vrste, ki so nastali v istem času, nemara nekoliko poprej ali pozneje (nedatiranost mnogih Jenkovih pesmi onemogoča strogo soočenje), pesmi kakor so *Hitra sprememba*, *Prošnja*, *To se praša*, *Naš maček*, pa tja do kake *Janeževe Neže*, *Ognjeplamtica*, *Pijanec poje*, *Skrivnost* itd., moramo ob njih ugotoviti ne samo »kvalitetni padeč«, kakor to imenuje Bernik, marveč tudi to, da te vrste pesmi sploh niso umetniški nasprotki Jenkove elegično občutene erotike, marveč

spadajo v ono vrsto spolno ciničnih zabavljic, v kateri so si sproščali svojo moško satirsko slo tudi najbolj nežni liriki kakor na primer Prešeren in Petrarca.

Tudi Jenkova domoljubna poezija je po svojem razpoloženskem tonu zelo neenaka, domovinski up in brezup se izmenjavata v istem času. Ako loči Bernik pesmi, ki pojejo o zgodovini in slovanstvu, od pesmi, ki so posvečene slovenstvu, danim razmeram v pesnikovem času, kaže ta tendenčna poezija brez dvoma Jenkove stvarnejše poglede, spada pa tudi med oblikovno najbolj neobgljene izdelke v vsem Jenkovem pesniškem dnevniku.

V tematiki Jenkove prirodne lirike Bernik smiselno opozarja na dvojnost teh pesmi, na pesmi, kjer so elementi prirode ali celotna pokrajina samo sredstva za pesnikova elegična občutja, in pa pesmi, kjer ima prirodna pokrajina že samostojno bitnost z lastnimi valerji, se pravi impresionistično občutena priroda. Res pa je tudi, da je takih pesmi, kakor je npr. *Leži polje ravno* in še kakšna, tudi v najlepšem ciklu Jenkove prirodne lirike, v *Obrazih*, relativno malo in da prevladuje tudi v tem ciklu za romantiko dovolj značilna čustvena kontrastnost.

Da zaključim. Ni bil namen mojih kritičnih epemb k Bernikovi monografiji nemara ta, da bi hotel napraviti iz Jenka rojenega romantika, kakor ga hoče Bernik na neki način odrešiti v realizem, omenjena ambivalentnost Jenkovih verznihi izpovedi mi samo priča, da je bil Jenko pesnik prehodne dobe, da je kot pesnik znal svoji nostalgiji najti vedno bolj ali manj ustrezno umetniško podobo, ni pa je našel kot »realist«. V tej zvezi sem se upiral samo pojmovanju, in to zlasti spričo tragične osebne in družbene situacije, v kateri je živel večni študent Jenko, da je romantično pesniško občutje neka vrsta otroške bolezni, realistično pa samo moško zdravje, to se pravi, upiral sem se vrednostni klasifikaciji umetniških izraznih sredstev, ki je historično nevzdržna, estetsko pa absurdna.

Vse te moje pripombe nikakor ne zmanjšujejo pomembnosti Bernikove monografije, katere vrednost in veljava je v njeni estetski analizi Jenkove lirike, ki je opravljena s tako nadrobnostjo in invencioznostjo, kakor doslej še ni pokazala nobena monografija naše starejše lirike.

Vladimir Kralj

ROZKA ŠTEFAN, POLJSKA KNJIŽEVNOST

Poljsko-slovenski literarni in kulturni stiki imajo že kar lepo tradicijo, saj je zavest skupnega izvora in povezanosti z ostalimi slovanskimi narodi slej ko prej upoštevala in vključevala tudi Poljake (Bohorič, S. Herberstein, Pohlín), a v dobi romantike smo zarezali že tudi prve plodne brazde na tem območju. Tedaj smo dobili prve prevode iz poljske literature, ki so jih oskrbeli Stanko Vraz, France Prešeren in drugi, čeprav so bili to večinoma prevodi v nemščino in so večidel ostali v rokopisu. To sodelovanje so že tedaj krepili predvsem osebni stiki, saj imata zanj največ zaslug poljski politični pregnanec Emil Korytko, zlasti pa Matija Čop, ki se je med svojim bivanjem v Lvovu temeljito seznanil s poljsko kulturo in literaturo in je po svojem povratku lahko posredoval svoja spoznanja prijateljem v Ljubljani. Tem začetnim poskusom je v drugi polovici 19. stoletja sledila vrsta nenačrtno izbranih prevodov polj-